



אקדמיה על הכוונת

אוראל פחוקצ'יה 27.09.2012 20:00

נפל דבר בישראל. ב-5 בספטמבר התקבלה המלצה של ועדת משנה של המועצה להשכלה גבוהה (מל"ג), שלא להתיר הרשמת תלמידים חדשים למחלקה לפוליטיקה וממשל באוניברסיטת בן גוריון. המלצה זו טעונה אישור של המל"ג בהרכבה המלא. אם יתקבל האישור, המחלקה תיסגר. המחלקה מונה כמניין חוקרות וחוקרים, שהאוריינטציה הפוליטית האישית שלהם נעה בין המרכז לשמאל. למיטב ידיעתי, אין ביניהם אנשי ימין. לא הייתי מציין עובדה ביוגרפית תפלה ובלתי רלוונטית זו, אלמלא עלה החשד, כי קיים קשר בין האוריינטציה הפוליטית של כמה מחברי המחלקה לבין קולות רמים וצורמים מחוגי הימין הקיצוני, הנשמעים כבר זמן רב, והתובעים לסגור את המחלקה בדיוק מן הטעם הזה.

ברור שהמלצתה של ועדת המשנה ראויה לבחינה עניינית, ואין לייחס לה, ללא בדיקה, כניעה מבישה לאותם רחשים פוליטיים, השואפים לטאטא אל מחוץ לזירה את מי שאינם שרים במקהלה ביחד אתם. עם זאת, קריאה קפדנית של מסקנות ועדת המשנה מעוררת שורה של תהיות מטרידות, הטעונות הסבר מיידית.

נושא מקדמי מעניין קשור למידת הפירוט שוועדת המשנה הקדישה לנימוק החלטתה הדרמטית להמליץ על סגירת המחלקה. נימוקים אלה מובעים בכמה משפטים, הכוללים בסך הכל פחות ממאה מלים (מי שקרא מאמר זה מתחילתו ועד לסוגריים אלה, כבר קרא 179 מילים). אל תוכן הבעייתי של מלים אלה אשוב מיד, אך עצם החסכנות בהנמקה, בהחלטה גוזרת גורלות מעין זו היא שערורייה חסרת תקדים, שכן אין היא מספקת למי שחולק עליה חומרים להיאחז בהם, לבנות לעצמו "קייס" להגנתו, ואפילו לא להבין די הצורך על שום מה נטרפה ספינתו בים. הנמקתה של ועדת המשנה אינה כוללת, ולו במלה אחת, ביקורת על איכות עבודתם המדעית של חברי המחלקה. אכן, אין פלא בדבר, שכן חוקריה מוזמנים כאורחים למיטב המוסדות האקדמיים בעולם -

לרבות אוניברסיטאות הרווארד ופרינסטון. הם זכו למלגת מארי קירי היוקרתית בקיימברידג', אנגליה, ואף איישו את הקתדרה על שם ז'אן מונה של האיחוד האירופי. גם חשיבות עבודתם אינה מוטלת בספק, שכן היא כוללת עריכה של כתבי עת מן השורה הראשונה ותרומה חשובה ללימודי אירופה ואפריקה באוניברסיטה ומחוצה לה.

הטעם היחיד המוזכר בנימוקי ועדת המשנה הוא שלפי הנטען, המחלקה מדגישה הדגשת יתר את אחד הזרמים המחקריים במדע המדינה, הזרם התיאורטי-הביקורתי, ואין בה די דגש על זרם אחר, המכונה "פוזיטיוויסטי". זהו מונח טכני, שבלשון בני אדם משמעו עבודה כמותנית, בעלת אופי סטטיסטי ואמפירי, המבקשת ללמוד על "האמת המדעית" באופן אינדוקטיבי על פי תוצאותיהם של אותם מחקרים.

האמת היא, שרוב מורי המחלקה (לא כולם) מעדיפים לעסוק בדיון תיאורטי ולא אמפירי בעבודותיהם המחקריות. אך תוצאות מחקריהם של החוקרים ה"פוזיטיוויסטים" מיוצגות היטב בתוכנית הלימודים. התוכנית גם משלבת חומרים בינתחומיים שונים, המערבים את תלמידי המחלקה בעשייה האקדמית של מחלקות אחרות, כגון היסטוריה, סוציולוגיה, פילוסופיה פוליטית ומדעי מדינה השוואתיים. לא זו אף זו, כאשר הוקמה המחלקה לפני כעשור על ידי הפרופסורים רנה פוזנסקי ודוד ניומן (המכהן עתה כדיקן הפקולטה למדעי הרוח), התנאי להקמתה היה שהאוריינטציה שלה לא תחקה את הדפוסים הקיימים במחלקות אחרות למדעי המדינה בישראל, אלא תיצור לה נישא מחקרית משלה. המחלקה החדשה בחרה לה את הנישה התיאורטית, בחירה שזיכתה אותה בדברי שבח נלהבים מצד המל"ג (של אותם זמנים). כעת מבקשים לסגור את המחלקה על שמילאה את התנאי להקמתה שהוצג לה על ידי המל"ג. ועתה נשאלת השאלה אם יש בהטיה התיאורטית של המחלקה סיבה מוצדקת לסגירתה.

העיקרון החשוב ביותר בכל המשפט המינהלי קרוי "עיקרון חוקיות המינהל". על פי עיקרון זה, רשות מינהלית (כמו המל"ג) אינה רשאית לפעול אלא בד' האמות שהוקצבו לה בחוק. פעולה החורגת מן המסגרת הזאת היא בטלה מעיקרה. זו הסיבה, למשל, לכך שאגף הרישוי במשרד התחבורה אינו רשאי לדון בסכסוכי גירושין או בגרעין האיראני. בעניין שלפנינו ראוי לצטט את סעיף 15 לחוק המועצה להשכלה גבוהה, התוחם את הגבולות שבין פיקוח המל"ג לאוטונומיה המחקרית של מחלקות אקדמיות שכבר זכו להכרתה. לשון הסעיף קובעת: "מוסד מוכר הוא בן-חורין לכלכל ענייניו האקדמיים והמינהליים, במסגרת תקציבו, כטוב בעיניו... לרבות קביעת תוכנית מחקר והוראה, מינוי רשויות המוסד, מינוי מורים והעלאתם בדרגה, קביעת שיטות הוראה ולימוד, וכל פעולה מדעית, חינוכית או משקית אחרת".

מאחר שהמדובר במחלוקת הנטושה סביב "עניין אקדמי" של "מוסד מוכר", הפשט של הכתוב מדבר בעד עצמו: כל ניסיון של המל"ג להתערב במינון הגישות המחקריות (ששתיהן לגיטימיות) בתוך מחלקה אקדמית, בניגוד לדעת חוקריה ועל אפן וחמתן של רשויות הפקולטה ורשויות האוניברסיטה, הוא ניסיון פסול מעיקרו. פורמלית, ניתן היה לסיים את הדיון בנקודה זו.

ואולם, מבחינת המשפט הרצוי, יש הסבורים שסעיף 15 טעון מחשבה מחדש, וזאת כדי להבטיח שמחלקות אקדמיות לא תמעלנה בתפקידן ולא תפלגנה למחוזות רחוקים מתחומי עיסוקיהן הלגיטימיים (למשל, שפקולטה לרפואה לא תתמקד רק ברפואה סינית). אבל זוהי מטבע שיש לה גם צד שני. בעוד הצד הראשון (פיקוח המל"ג) מיועד, על פי הגישה הזאת, להציל מפני עצמן מחלקות שסרחו, הצד השני של המטבע - הרחקת המל"ג מיכולת ההכרעה בעניין זה - מיועד להבטיח את חירות המחשבה והשיח של מחלקות אוניברסיטאיות מפני אימת הפיקוח; שיקול זה מתעצם בעיקר בימים אלה שבהם הפיקוח הולך ומתהדק, הולך ונצבע יותר ויותר בצבעים פוליטיים ברורים. לכן גם אם יש מקום לרכך את סעיף 15 ולהסיט אותו אל התווך, אל נקודת איזון בין שתי מגמותיו הנוגדות, כל מי שחירות המחשבה עדיין נחשבת בעיניו חייב להישמר מכל משמר פן אותו תינוק, עדין וענוג ומופלא, החירות לחשוב אחרת ממה שחושבים אחרים, יושלך גם הוא לביוב ביחד עם מי האמבטיה. פרופ' פרוקצ'יה הוא מומחה בדיני תאגידיים וראש תוכנית התואר השני במרכז הבינתחומי בהרצליה